

Suriye İç Savaşı'nda Silahlı Çatışma Hukuku İhlalleri

Şener ÇELİK*

Öz

Suriye'de 2011 yılından beri devam etmekte olan iç savaş, silahlı çatışma hukukuna göre, uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı çatışmadır. Suriye, rejime karşı çeşitli saiklerle savaşmakta olan Özgür Suriye Ordusu, El-Nusra Cephesi ve Irak ve Şam İslam Devleti gibi muhalif yapılanmaların askeri ve siyasi varlıklarına son vermek adına, bu unsurlara karşı devletin silahlı kuvvetleri vasıtasıyla savaşın başından beri güç kullanmaktadır. Çatışmanın tarihsel, sosyal, dinsel ve mezhepsel nedenleri ile aktörlerin siyasi motivasyonları ve amaçları çeşitli bilimsel yayınlarda geniş ölçüde incelenmiştir. Ancak savaşın uluslararası hukukun önemli bir dalı olan silahlı çatışma hukuku açısından değerlendirilmesine yönelik çalışmalar literatürde yok denecek kadar azdır. Bu makale sözkonusu boşluğu doldurmak için yazılmış olup, amacı, Suriye iç savaşında silahlı çatışma hukukunun temel kaynağı olan Cenevre Sözleşmeleri'nin ihlalini araştırmaktır. Makalede ortaya konan görüşe göre, Baas rejimi, silahlı çatışma hukukunun beş temel prensibi olan ayırt etme, askeri gereklilik, orantılılık, gereksiz acıya sebebiyet vermeme ve insani davranış ilkelerini ihlal etmiştir.

Anahtar Sözcükler: Silahlı çatışma hukuku, ayırt etme, askeri gereklilik, orantılılık, gereksiz acıya sebebiyet vermeme, insani davranış.

Violation of the Law of Armed Conflict in the Syrian Civil War

Abstract

The civil war that has been going on since 2011 in Syria is an armed conflict not of an international character according to law of armed conflict. In order to end the military and political capabilities of opposing structures such as Free Syrian Army, Japhat Al-Nusra and Islamic State of Iraq and al-Sham that have been in conflict with the regime with various reasons, Syria government has been using force against them since the beginning of the war. The historical, social, religious and sectarian causes along with the political motivations and decisive goals of the related actors of this conflict have been already analysed widely in several scientific publications. However, the studies which should have been researched

* Araştırmacı-Yazar. E-posta: senercelik@doruk.net.tr

the war with regards to law of armed conflict that has been a significant part of the international public law all along are rare. Written for the purpose of to fill this gap, this article asserts that Geneva Conventions which represent the primary sources of law of armed conflict have been gravely breached in this civil war. Pursuant to the remarks of the article, the Baath regime has violated the principles of distinction, military necessity, proportionality, unnecessary suffering and humanitarian treatment, which constitute the indispensable fundamentals of law of armed conflict.

Keywords: Law of armed conflict, distinction, military necessity, proportionality, unnecessary suffering, humanitarian treatment.

Giriş

Suriye’de 2011 yılının Mart ayında başlayan rejim karşıtı protestoların bir yıl içinde uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı çatışmaya dönüşeceği, bölgeyle ilgili pek az uzman tarafından öngörülebilmıştır. Tunus’taki siyasi iktidarın 2010 yılında yıkılmasıyla başlayan süreç kapsamında sarsılan devlet yapılarından biri olan Suriye’deki Baas rejimi, bu öngörülemez politik vakum içinde kendisine karşı olan pek çok etnik muhalif grubun ve silahlı militan hareketin hedefi haline gelmiştir. Ülkedeki etnik, ideolojik ve mezhepsel ayrışmalardan kaynaklandığına inanılan siyasi gerginlik kısa sürede silahlı çatışmaya dönüşmüştür.

Bu çalışmanın amacı, Suriye’deki Baas rejiminin ve bu rejime karşı silahlı mücadele veren tarafların siyasi amaçlarını analiz etmek veya devletin kuvvet kullanmadaki haklılığını araştıran bir *jus ad bellum* incelemesi yapmak değildir. Bu tür çalışmalar akademik çevrelerde fazlasıyla yapılmıştır. Ancak oldukça şaşırtıcı şekilde, savaş, silahlı çatışma hukuku (law of armed conflict) açısından neredeyse hiç incelenmemiş, bu alanda yapılan çalışmaların hemen hepsi kısa ve yüzeysel tutulmuştur. Bu çalışmanın amacı, ‘uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma’ (conflict not of an international character) olarak sınıflandırılan Suriye iç savaşını silahlı çatışma hukuku açısından incelemek ve bu çerçevede hangi uluslararası hukuk ilke ve kurallarının ihlal edildiğini bulmak, diğer bir deyişle, *jus in bello* olarak adlandırılan savaşta geçerli silahlı çatışma hukuku kurallarına uyulup uyulmadığını araştırmaktır. Çalışmada sadece devlet güçlerinin uygulamaları araştırılacak, kaynak ve zaman sınırlılıkları nedeniyle muhalif grupların eylemleri kapsam dışında bırakılacaktır.

Bu amaçla, birinci bölümde savaşta ‘uygulanabilir hukuk’un (applicable law) saptanabilmesi için çatışmanın sınıflandırılması yapılmaya

çalışılacaktır. İkinci bölümde ise çatışmalarda meydana gelen hukuka aykırı fiiller incelenerek, temel silahlı çatışma hukuku normlarını oluşturan ayırt etme, askeri gereklilik, orantılılık ve gereksiz acıya sebebiyet vermeme ilkelerinin ne düzeyde ihlal edildiği araştırılacaktır. Son bölümde ise, bazı kaynaklarda silahlı çatışma hukuku ilkeleri arasında gösterilmese de, esasen Cenevre Hukuku'nun vazgeçilmez unsuru olan insani davranış ilkesinin ihlaline dair bulgular incelenecektir.

Çatışmanın Sınıflandırılması

Silahlı çatışmaların, savaşların nitelikleri hakkında Cenevre Sözleşmeleri'nde yapılan sınıflandırmanın genel kabul gördüğü varsayılırsa, 'uluslararası' ve 'uluslararası nitelikte olmayan' çatışmalar şeklinde bir ayrıma tabi tutuldukları görülebilir. Cenevre Sözleşmeleri'nde uluslararası silahlı çatışmanın özellikleri, Ortak Madde 2 kapsamında şu şekilde belirtilmiştir: "Barış zamanında yürürlüğe girecek hükümler dışında, bu Sözleşme, iki veya daha fazla Yüksek Akit Taraflar arasında, savaş hali bunlardan biri tarafından kabul edilmese bile, ilan edilmiş veya başka bir silahlı çatışmanın meydana gelmesi halinde uygulanacaktır."¹ Metindeki 'Akit Taraflar' kavramından anlaşılacağı üzere, çatışmanın uluslararası nitelik taşıması için 'devletler arasında' meydana gelmesi şarttır. Uluslararası silahlı çatışmanın tek sujesi devlettir.

Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmaların ise literatürde genel kabul gören bir tanımı olduğundan söz etmek güçtür. Bunun nedeni, büyük bir olasılıkla, her devletin ve devlet-dışı aktörün kendi siyasi çıkarlarını gözeterek sujesi oldukları veya olabilecekleri silahlı çatışmaları farklı şekillerde yorumlamalarıdır. Bu çalışmada çeşitli tanımlamaların incelenmesi ve karşılaştırılması yapılmayacak, bunun yerine, Cenevre Sözleşmeleri'nin yaratılış sürecindeki ve uygulamasındaki önemli rolü nedeniyle, ICRC'nin yaptığı tanım kabul edilecektir. Buna göre, uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı çatışma, 'hükümet-dışı silahlı grupların birbirleri arasında veya devlete karşı savaşmaları durumunda, çatışmanın yoğunluk açısından münferiden ve seyrek olarak vuku bulan şiddet eylemi eşliğini geçtiği zaman; sürdürülebilir ve planlı bir harekât yapmalarına

¹ Cenevre Sözleşmeleri, Ortak Madde 2. Bu çalışmada atıfta bulunulan Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokoller'in tümü, hazırlanmalarındaki büyük tarihi ve hukuki rolü nedeniyle, Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin (International Committee of The Red Cross, ICRC) internet sitesindeki ilgili sayfadan alınmıştır. Bu sayfada yer alan Cenevre Sözleşmeleri Ortak Madde 2 ve diğer maddeler için bkz.: <http://www.icrc.org/eng/war-and-law/treaties-customary-law/geneva-conventions/index.jsp> (Erişim Tarihi: 29.10.2013)

elverecek kollektif örgütlenme seviyesinde olmaları halinde' meydana gelen savaştır.²

Suriye'deki çatışmaların özellikleri, süregelen bu şiddetin 'uluslararası nitelikte olmayan silahlı' çatışma olarak tanımlanabileceğini göstermektedir. Bu yargı resmi olarak ilk defa BM İnsan Hakları Konseyi'nin (United Nations Human Rights Council, UNHRC) Kasım 2011 tarihli raporunda dile getirilmiştir. UNHRC, Suriye Arap Cumhuriyeti'nde sürmekte olan silahlı şiddetin bir 'iç silahlı çatışma'ya dönüşme riski taşıdığını öne sürmüştü, savaşın bu şekilde tanımlanması durumunda uluslararası hukuka göre silahlı çatışma hukukunun uygulanacağını belirtmiştir.³ Bu açıklamanın üstünden sekiz ay geçtikten sonra, çatışmaların şiddetlenmesi üzerine, Uluslararası Kızıhaç Komitesi (International Committee of the Red Cross, ICRC) sözcüsü Hişam Hasan, kurumun resmi değerlendirmesini uluslararası topluluğa duyurmuş, savaşın bundan böyle 'uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma' olarak sınıflandırılması gerektiğini bildirmiştir.⁴ Bu bildirin ardından, ICRC, yayınladığı 2012 yıllık raporunda, 'savaşın uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma'ya dönüştüğünü, bu nedenle Suriye hükümetinin - ve ona karşı savaşan militan güçlerin - uluslararası insancıl hukuk kuralları ile bu alanda yer alan uluslararası örf-adet ilkelerine uymaları gerektiğini açıklamıştır.⁵ UNHRC de, 15 Ağustos 2012 tarihli bir diğer rapordunda, çatışmaların yoğunluğunu ve uzunluğunu göze alarak, ülkedeki şiddet eylemlerinin uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma olarak tanımlanabileceğini açıkça belirtmiştir.⁶

Uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı çatışmanın hangi koşullarda meydana geleceği çatışmanın hukuki çerçevesinin belirlenmesi açısından önemlidir. Bununla birlikte, uluslararası hukukta bu soruya açıkça cevap veren ikili veya çok taraflı bir sözleşme bulunmamaktadır. Konu, Cenevre Sözleşmeleri'ndeki bu türden çatışmalarda uyulması gereken kuralları düzenleyen Ortak Madde 3 ve Ek Protokol 2'nin hazırlanmaları safhasında tartışılmış, ancak sözkonusu madde ve protokollerde soruna yönelik

² ICRC, *Violence and The Use of Force*, Geneva, 2008, p.26.

³ UN Human Rights Council, *Report of The Independent International Commission of Inquiry on The Syrian Arab Republic*, A/HRC/S-17/2/Add.1, NY, 23 November 2011, p.18.

⁴ <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-18849362> (Erişim Tarihi: 29.10.2013).

⁵ ICRC, *Annual Report*, Geneva, 2012, p.444.

⁶ UN Human Rights Council, *Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic*, A/HRC/21/50, NY, 16 August 2012, p.45.

kapsamlı bir açıklama yapılmamıştır.⁷ Bugün, bir egemen devletin sınırları içinde meydana gelen şiddet eylemlerinin uluslararası nitelikte olmayan silahlı bir çatışma olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğine, büyük ölçüde, uluslararası ceza hukuku ve silahlı çatışma hukuku için en önemli referansı oluşturan ve Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM) tarafından verilen Tadiç Kararı'ndaki (The Prosecutor v. Dusko Tadic) tespitlere göre karar verilmektedir. Sözkonusu davanın kararında, bir kitlesel şiddet eyleminin 'uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma' sayılabilmesi için iki unsurun gerekliliğinden bahsedilmiş olup, bunlar, çatışmanın süresinin belli bir uzunluğu aşmış olması ve çatışan tarafların örgütlenmiş olmasıdır.⁸

Suriye'deki çatışmalar, yukarıda da belirtildiği üzere, 15 Mart 2011 tarihinde başlamıştır. Bu süre içinde farklı kaynaklara göre farklı sayıda insan hayatını kaybetmiştir. Bunların arasında en güvenilir kaynak olarak kabul edilebilecek BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi tarafından yapılan araştırmanın sonucuna göre, 13 Haziran 2013 tarihi itibarı ile çatışmalarda meydana gelen ölü sayısı 93.000 olup, 2012 yılının Haziran ayından bugüne ölüm oranı 5.000 kişi/aydır.⁹ Bu çalışmanın yazıldığı Ocak 2014 tarihi itibarıyla çatışmalar ülkenin belirli bölgelerinde ağır silahların ve rejime ait hava unsurlarının da kullanılması suretiyle halen devam etmektedir. Bu durumda, çatışmaların belli bir uzunluk ve yoğunluk eşiğini geçtiği varsayılabilir.

Suriye'nin, kurulduğu günden beri, ulusal ve bölgesel çıkarları ve sahip olduğu tehdit algıları gereği, silahlanmaya özel bir önem atfeden bir egemen devlet olarak yüksek düzeyde örgütlenmiş bir silahlı güce sahip olduğu bilinmektedir. Devlete karşı silahlı direniş eylemleri düzenleyen güçlerin en bilineni olan ÖSO'nun yapısı incelendiğinde ise, sözkonusu

⁷ Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmaların hangi koşullarda meydana geleceğine ilişkin hukuki çerçeve hakkında ayrıntılı bir değerlendirme için bkz.: Fatma Taşdemir, **Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar Hukuku**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009, s. 92-167.

⁸ Prosecutor v. Tadic, Case No. IT-94-1-T, Decision on Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction. Karar için bkz.: <http://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-ts70507JT2-e.pdf> (Erişim Tarihi: 03.11.2013).

⁹ BM, güvenilir verilere ulaşmanın imkansız hale gelmesi nedeniyle Ocak 2014 tarihi itibarıyla ölü sayısını hesaplamayı bıraktığını açıklamıştır. Ülkedeki sivil toplum kuruluşlarından Suriye İnsan Hakları Gözlemevi'nin açıklamasına göre, savaştaki toplam kayıplar Aralık 2013 itibarıyla 125.835 olup, bunların üçte birini siviller oluşturmaktadır. Çatışmalarda meydana gelen can kaybı hakkında BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından hazırlanan ayrıntılı bir çalışma için bkz.: Megan Price, Jeff Klingner, Anas Qtiash, Patrick Ball, **Updated Statistical Analysis of Documentation of Killings in The Syrian Arab Republic**, Office of the UN High Commissioner for Human Rights, New York, 13 July 2013.

militan hareketin de, nicelik açısından olmasa bile nitelik açısından, benzer bir biçimde örgütlenmiş olduğu görülmektedir. ÖSO, aynı zamanda hareketin komutanı olarak bilinen Albay Riyad El-Esat tarafından kurulmuş olup, 500 delege tarafından seçilen 30 kişilik bir Yüksek Askeri Konsey'e sahiptir.¹⁰ Hareket, askeri faaliyetlerini bölgesel konseyler dâhilinde planlamakta ve icra etmektedir.¹¹

El-Nusra Cephesi ise, yaklaşık 5.000 silahlı militandan oluşan bir güç olup, Şam'da düşük seviyede organize olmuş hücre tipi yapılanmaya sahip olmasına rağmen, Halep'te tugay, alay ve müfreze olarak adlandırılan ve hepsi birbirine bağlı şekilde faaliyet gösteren yüksek düzeyde organize olmuş bir örgütlenmeye sahiptir.¹² Cephe içinde savaşçı statüsündeki birliklerin dışında dini liderlerden oluşan bir dikey örgütlenme de mevcut olup, bu organizasyon, en üstte Meclis-i Şura olarak bilinen bir lider kadronun yönettiği hiyerarşik bir yapıya sahiptir.¹³

Ebu Musab Zerkavi tarafından ABD işgaline tepki olarak 2003'de kurulduktan sonra 2004'de El-Kaide'ye bağlılığını açıklayarak Irak El-Kaidesi adını alan ve daha sonra adını değiştirerek siyasi varlığını bugün bilinen ismiyle ifade eden IŞİD'in Irak'ta ileri düzeyde örgütlenmiş olduğu bilinmekteyse de, hareket, Suriye'de aynı düzeyde yapılanmış değildir. Ancak örgütün lideri Ebu Bekir el-Bağdadi'nin 2011 yılında bu ülkede yeni bir cihat organizasyonu kurmak üzere militanları örgütlemeye başladığı bilinmektedir.¹⁴ Örgüt, çocukları Sünni geleneklere göre eğitmek için merkezler kurmakta, buralarda Nusayriliği aşığılayan bir müfredat uygulamakta, Jarabulus'ta ücretsiz tıbbi yardım hizmeti vermekte, Halep'te savaş mağdurlarına gıda dağıtmaktadır.¹⁵ Hareketin, sayıları 8 ile 13 arasında değiştiği belirtilen bir yönetici şurası bulunmakta, askeri operasyonlar bu şuranın en etkin adı olarak bilinen ve Irak ordusundan albay rütbesiyle ayrılan Hacı Bekir tarafından planlanmaktadır.¹⁶ Örgüt, Ocak 2014'te Esad rejimine destek veren Hizbullah'a karşı Lübnan'da

¹⁰ http://www.huffingtonpost.com/2012/12/08/syria-rebels-military-council_n_2263256.html (Erişim Tarihi: 04.11.2013)

¹¹ Joseph Holliday, "Syria's Maturing Insurgency", *Middle East Security Report*, June 2012, Vol.5, p.20.

¹² Noman Benotman, Roisin Blake, '*Jabhat al-Nusra*', *A Strategic Briefing*, Quilliam Foundation Report, London, 8 January 2013, p.5.

¹³ a.g.y., p.6.

¹⁴ <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/al-qaeda-in-syria-a-closer-look-at-isis-part-i> (Erişim Tarihi: 05.11.2013)

¹⁵ <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/al-qaeda-in-syria-a-closer-look-at-isis-part-i> (Erişim Tarihi: 05.11.2013)

¹⁶ <http://en.alalam.ir/news/1554107> (Erişim Tarihi: 05.11.2013)

saldırı düzenlemek için ayrı bir kol kurduğunu da açıklamıştır.¹⁷ Bütün bu eğitim, yardım ve silahlı eylem faaliyetlerinin planlanması ve icrası, El-Bağdadi liderliğindeki şura tarafından yönetilen bağımsız birimlerin varlığı ile mümkün olabilir. Sonuç olarak, ÖSO, El-Nusra Cephesi ve IŞİD hareketlerin yapısal özellikleri, her üçünün de ileri seviyede organize olmuş birer militan unsur kimliği taşıdıklarını göstermektedir ki, bu da, Tadiç Kararı'ndaki 'çatışan tarafların örgütlenmiş olma' şartını yerine getirdiklerinin göstergesidir.

Çatışmaların belirli bir uzunluk ve yoğunluk eşiğini aştığını kanıtlayan ve ÖSO, El-Nusra Cephesi ve IŞİD'nin faaliyetlerinde belirgin bir örgütlülük halinin var olduğunu gösteren fazla sayıda kaynak mevcuttur. Çatışmanın bu özellikleri ve dördüncü bölümde incelenecek olan fiili saldırılar göz önüne alındığında, Suriye'deki şiddet eylemlerinin Tadiç Kararı'ndaki uzunluk ve örgütlenme unsurlarını karşıladığı, bu nedenle savaşın 'uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma' olarak sınıflandırılabilirliği görülmektedir. Bu durumda uygulanabilir kanun, Cenevre Sözleşmeleri Ortak Madde 3, Ek Protokol 2, ilgili diğer tüm uluslararası antlaşmalar ve uluslararası örf-adet hukuku tarafından benimsenmiş olan ilkeler olacaktır.

İhlaller

Silahlı çatışma hukukunun temel kaynağı, savaşan tarafların bu hak ve özgürlükleriyle birlikte sorumluluklarını da düzenleyen 1949 Cenevre Sözleşmeleri'dir. Silahlı çatışma hukukunda uyulması gereken asli ilkeler, belirli bir kaynakta bu isim altında somutlaştırılmış olmasa da, Cenevre Sözleşmeleri ve konuyla ilgili literatür, bir takım temel normların var olduğunu işaret etmektedir. Ayrıca silahlı çatışma alanındaki örf-adet hukukuna göre de, bu alandaki yükümlülük ve hakları belirleyen temel ilkeler bulunmaktadır. Literatürde bu ilkelerin dört ana başlık altında toplanması gerektiği yönünde bir eğilim olduğu görülmektedir. Solis'e göre, silahlı çatışma hukukunun temel ilkeleri, ayırt etme (distinction), askeri gereklilik (military necessity), gereksiz acıya sebebiyet vermeme (unnecessary suffering) ve orantılılıktır (proportionality).¹⁸ Bu dört temel prensipe ek olarak, Cenevre Sözleşmeleri'nin aşağıda açıklanacak olan ilgili maddelerinde savaş esirlerine insanca davranılması gerektiği, bu kişilerin belirli durumlarda adil yargılanma hakları olduğu ve işkencenin bir suç kabul edileceğinin vurgulanmış olması dikkate alındığında, bu kuralların

¹⁷ <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/01/al-qaeda-group-says-lebanese-shia-are-targets-201412643312606443.html> (Erişim Tarihi: 08.11.2013)

¹⁸ Gary D. Solis, *Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*, Cambridge University Press, New York, 2010, pp. 250-284.

işaret ettiği insani davranış (humane treatment) ilkesinin de temel bir prensip olarak değerlendirilmesi gerektiği açıktır.

Bu makalede, gerek Solis'in öğretilerinde geniş kabul gören sınıflandırması gerekse Cenevre Hukuku'nun ifade ettiği temel güvence ve haklar dikkate alınarak, çatışma sırasında gerçekleşen ihlallerin yukarıda açıklanan beş ilke kapsamında incelenmesi uygun görülmüştür. Buna göre, incelenecek olan ihlaller, ayırt etme, askeri gereklilik, orantılılık, gereksiz acıya sebebiyet vermeme ve insani davranış ilkesi başlıkları altında ele alınacaktır.

Ayırt Etme İlkesinin İhlali

Ayırt etme ilkesi, literatürde silahlı çatışma hukukunun en önemli ilkesi olarak tanımlanmakta olup, çatışan tarafların sivil ve askeri nesnelere arasında mutlak surette ayırım yapmaları gerektiği anlamına gelmektedir. İlke, esasta, bir çatışmada savaşçı statüsünde yer almayan kişiler ile savaşa fiilen katılan kişileri ayırt etmeye yönelik ahlaki bir tutumun ifadesidir. Çatışan tarafların kimlere ve hangi tür hedeflere karşı saldırı düzenleyebileceği, savaş tarihinin başından beri cevabı aranan bir sorudur. Devlet yöneticileri ve kanun yapıcılar, uluslararası nitelikte olan ve olmayan silahlı çatışmalarda savaşılamayacak durumda olanların çatışmalardan zarar görmemeleri için çeşitli koruyucu tedbirler geliştirmişlerdir. Roma Statüsü, sivil hedeflere saldırmayı doğrudan bir savaş suçu olarak kabul etmiş; Uluslararası Adalet Divanı ise, Nükleer Silahlar davası tavsiye kararında, sivil ve askeri hedeflerin ayırt edilmesine engel olabilecek savaş araç ve yöntemlerini kullanmanın yasaklandığını bildirmiştir.¹⁹ Ayırt etme ilkesi, Cenevre Sözleşmeleri Ek Protokolleri'nin ilgili maddelerinde somutlaştırılmış olup bunlardan biri P2'nin 13. maddesidir. Maddeye göre, sivil nüfus ve sivil bireyler askeri hareketlere karşı koruma altında olup, amaçları sivil nüfusa yönelik şiddet olan hareketler yasaklanmıştır.²⁰

Suriye'de süregelen iç savaşta saldırı maksadıyla düzenlenen hareketlerde tarafların sivil-askeri hedef ayırımı gözetmeden güç kullandıkları savaşın başından beri üzerinde durulan konulardan biridir. Özellikle Suriye hükümetinin emriyle hareket eden Silahlı Kuvvetler unsurlarının muhalif militan unsurlara yönelik olarak gerçekleştirdiği

¹⁹ UAD Nükleer Silahların Kullanımı ve Tehdidinin Yasallığı Tavsiye Kararı, Para. 78., s.257. Kararın tamamı için bkz.: <http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7495.pdf> (Erişim Tarihi: 02.12.2013)

²⁰ Sivil nüfusun korunmasıyla ilgili maddelerin tümü P2 Bölüm IV.'te bir araya toplanmıştır.

askeri harekâtlarda önemli sivil kayıpların olduğu, BM, uluslararası sivil toplum kuruluşları, uluslararası medya ve nihayetinde bu saldırılara maruz kalan halkın kendisi tarafından gözlemlenmiş, fiilen yaşanmış ve uluslararası topluluğa çeşitli vesileler ile duyurulmuştur.

Çatışmalarda Suriye Silahlı Kuvvetleri'nin sivil hedeflere karşı kuvvet kullanımında bulunduğu ve bu surette savaşçı konumunda olmayan kişilerin ölümlerine neden olduğu BM İnsan Hakları Konseyi'ne bağlı olarak çalışan bağımsız araştırma komisyonunun Şubat 2013 tarihli raporunda da açıklanmıştır. Komisyonun 15 Temmuz 2012 – 15 Ocak 2013 tarihleri arasında gerçekleştirdiği araştırmaya göre, verili zaman aralığında Suriye hava unsurları ve topçu birlikleri, Halep, Dara, Şam, İdlib, Deyrizor, Hama, Humus, El-Hasaka and Lazkiye kentlerinde ayırım gözetmeksizin hava bombardımanı ve topçu atışı harekâtları gerçekleştirmişler, bu harekâtlarda çok sayıda sivilin hayatını kaybetmesine neden olmuşlardır.²¹ Halep, Hama ve Deyrizor kentlerinde ekmek almak için fırınların önünde bekleyen kadınlar ve çocuklar saldırıların hedefi olmuş, harekâtlar özellikle Ramazan ayında ekmek alma sırasının en yoğun olduğu iftar saatinin hemen öncesinde gerçekleştirilmiştir.²² Harak'ta düzenlenen hava saldırısı ve topçu atışından sonra bölgeye gelen Suriye güçlerinin sivil halka yönelik kitlesel öldürme eylemlerine giriştikleri rapor edilmiştir. İdlib kentinin El-Habid bölgesinde uçan helikopterler topçu ateşinden korunmak için sokaklarda kaçmakta olan sivillere ateş açmışlar, El-Kuriye'de kadınların gittiği pazar yerinin havadan bombalanması sonucunda ise 192'si kadın 21 sivil hayatını kaybetmiştir.²³

Uluslararası sivil toplum kuruluşu Human Rights Watch (HRW) ülkedeki muhtemel silahlı çatışma hukuku ihlallerini araştırmak üzere bir saha araştırması düzenlemiş, Mart-Nisan 2013 döneminde gerçekleştirilen çalışmanın sonuçlarını uluslararası toplulukla paylaşmıştır. Araştırmaya göre, Suriye Hava Kuvvetleri, sivil nüfusa yönelik olarak gerçekleştirilen hava saldırılarını, silahlı çatışma hukukunun ayırt etme ilkesine aykırı olduğunu bilmesine rağmen 'kasıtlı olarak' sürdürmüş ve ağır sivil zayiata neden olmuştur. HRW, sözkonusu dönemde Halep yakınlarındaki çatışma

²¹ Office of the High Commissioner for Human Rights, *Report of The Independent International Commission of Inquiry on The Syrian Arab Republic*, A/HRC/22/59, New York, 5 February 2013, Para. 121, p.19. Burada belirtilmesi gereken, silahlı çatışmalarda ihlallere neden olanın sadece Suriye Silahlı Kuvvetleri olmadığı, muhalif militan güçlerin de başta ayırt etme olma üzere silahlı çatışma hukuku ilkelerine uymada zaafiyet gösterdikleridir. Ancak bu çalışma, savaşta Suriye devleti tarafından gerçekleştirilen ihlalleri araştırdığı için rejim karşıtı unsurların sorumlu olduğu suç teşkil eden fiiller burada incelenmemiştir.

²² a.g.y., Para.122, p.19.

²³ a.g.y., Para.123-124., p.19.

bölgesinde yaptığı gözlemler sırasında kaygı verici sayıda sivil ölümlerine tanık olmuştur. Gözlem sonuçlarına göre, 18 Martta Marce'de yapılan hava saldırısında 17'si çocuk 33 sivil; 24 Martta Aktaryan bölgesinde 4'ü çocuk 10 sivil; 29 Martta Hiretyan'da 2'si çocuk en az 8 sivil; 3 Nisanda Şeyh Said'de 7'si çocuk 11 sivil; 7 Nisanda Ansari'de 6'sı çocuk 22 sivil hayatını kaybetmiştir.²⁴ Raporda, bu derecede yüksek sivil kaybına neden olan saldırılarda 'kasıt' bulunduğu vurgulanması, uluslararası ceza hukuku açısından üzerinde durulması gereken bir ayrıntıdır. Ulusal ceza hukuk sistemlerinde suçun manevi unsurlarından biri olarak bilinen 'kasıt', uluslararası ceza hukukunda da manevi unsur olarak kabul edilen dört fiilden birini teşkil etmektedir.²⁵ Kasıt ve suç unsurları üzerinde burada daha ayrıntılı açıklama yapılmayacaktır. Ortada olan gerçek, Suriye Silahlı kuvvetlerinin iç çatışmada ayırt etme ilkesini açıkça ihlal ettikleridir.

Askeri Gereklilik İlkesinin İhlali

Askeri gereklilik, en yalın şekilde, 'bir savaş hedefine ulaşmak için gerekli olanı yapmak' şeklinde tanımlanabilir.²⁶ P1'in 52. maddesi, "Hedefler söz konusu olduğunda, askeri hedefler doğaları, konumları, amaçları ya da kullanımları gereği askeri eylemlere etkin bir katkıda

²⁴ <http://www.hrw.org/news/2013/04/26/syria-new-air-missile-strikes-kill-civilians> (Erişim Tarihi: 02.12.2013).

²⁵ Silahlı çatışma hukukunda bir fiilin suç teşkil edip etmediğine karar vermek için, ulusal ceza hukuk sistemlerinde olduğu gibi, suçun unsurlarından yola çıkılması gerekir. Buna göre, suçun temel olarak dört temel unsuru olup bunlar, kanunilik unsuru, maddi unsur, manevi unsur ve hukuka aykırılık unsurudur. Kanuni unsur, işlenmiş bulunan bir fiilin ceza kanununda düzenlenen suç tanımına birebir uygun olmasını; maddi unsur, suçun meydana gelebilmesi için failin bir fiil işlemesi gerektiğini; manevi unsur, fiilin isnat yeteneği olan bir kimse tarafından bilerek ve isteyerek yapılması gerektiğini; hukuka aykırılık unsuru ise, işlenen fiilin hukuk düzeniyle uyumsuzluk içinde olması halinde hukuka aykırılığın oluştuğunu öngörür. Kasıt, manevi unsur kapsamında, suçun bilerek ve isteyerek yerine getirilmesi şartına karşılık gelen olgudur. Uluslararası ceza hukukunda da, olası kasıt, olası taksir ve bilinçli taksirle birlikte, temel kusur türlerinden biri olduğu kabul edilmiştir. Suriye'de meydana gelen hava saldırılarında kasıt bulunduğu iddiası, bu eylemin 'bir fiili bilerek ve isteyerek' gerçekleştirme anlamı taşıdığı göz önüne alındığında, bu saldırı neticesinde suçun manevi unsurunun bütünüyle yerine gelmiş olduğu görülmektedir. Bu çalışmanın kapsam ve kısıtı gereği, burada sözkonusu fiilin ceza hukuku açısından taşıdığı anlam ve önem ayrıntılı olarak inelenmeyecektir. Ancak kasıt, Suriye'deki Baas rejimi liderlerinin sivillere yönelik saldırılar hakkında ileride bir bireysel sorumluluk davasının sujesi olmaları durumunda kuşkusuz büyük önem taşıyacak bir husustur. Uluslararası ceza hukukunda suçun unsurları ve kasıt hakkında daha ileri bilgi için bkz.: Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Murat Önok, **Uluslararası Ceza Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 468-471. Uluslararası ceza hukuku ve suçun manevi unsuru (*mens rea*) hakkında genel bir değerlendirme için bkz.: Antonio Cassese, **International Criminal Law**, Oxford University Press, Oxford, 2003.

²⁶ Solis, **Law Of Armed Conflict**, s.259.

bulunan ve tamamen ya da kısmen yıkılması, ele geçirilmesi ya da tarafsızlaştırılması durumunda, zamanın şartlarında, kesin bir askeri avantaj sağlayan hedeflerle sınırlıdır.” düzenlemesiyle, askeri hedefin ve buna bağlı olarak askeri maksatın tanımını yapmıştır ki, bu tanım da, askeri gereklilik ilkesinin kavramsal çerçevesini saptamak açısından önemlidir. C1'in 50. maddesi ise, “Kasti öldürme, işkence ve insanlık dışı davranış, kasti acıya veya vücudun ve sağlığın ciddi şekilde yara almasına neden olan biyolojik deneyler ve mülklerin genişletilmiş yok edilmesi ve ele geçirilmesi askeri gereklilik açısından meşru değildir ve kanun dışı ve kötü niyetli olarak değerlendirilecektir” demek suretiyle askeri gereklilik ilkesini açıklayıcı tanımlardan birini vermektedir.²⁷ Nobuo Hayashi de, askeri gereklilik olgusunu açıklarken, bu ilkeyi, ulaşılmak istenen amaçların, bu amaca ulaşmak adına kullanılan araçların ve bu süreçte baskın koşulların bir fonksiyonu şeklinde tanımlamıştır.²⁸

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi'nin 14 Haziran 2011 tarihli raporuna göre, Suriye Silahlı Kuvvetleri, çoğunluğu gösteri yapan kişilerden oluşan siviller üzerinde aşırı kuvvet kullanmış, aynı yılın Haziran ortası itibarı ile 1.100'den fazla sivil bu nedenle hayatını kaybetmiştir.²⁹ BM İnsan Hakları Konseyi'nin 23 Kasım 2011 tarihinde açıkladığı raporda eylemlerden bazıları 'gereğinden fazla şiddet kullanımı' olarak değerlendirilmiştir. Konsey'in bulgularına göre, Lazkiye'deki Şeyh Dahir Meydanı'nda ve Ramel bölgesinde *Shabbiha* unsurları tarafından gerçekleştirilen silahlı müdahalede en az 20 sivil aşırı güç kullanımı nedeniyle öldürülmüştür.³⁰ Bu ve benzeri saldırılar esasta bir ayırt etme fiilinin ihlali olmakla birlikte, hiçbirinde askeri gerekliliğin bulunmadığı da açıktır. 29 Nisan 2011 tarihinde Daraa'daki yardıma muhtaç kişilere yakın bir köyden gıda, su ve tıbbi malzeme getiren sivillerin üzerine Sayda

²⁷ Cenevre Sözleşmeleri, C1, Madde 50. Askeri gereklilik ilkesi bu maddenin dışında başka maddeler kapsamında da ele alınmıştır. İlgili diğer maddeler için bkz.: C1: 8, 30, 33, 34; C2: 8, 28, 51; C3: 8, 126, 130; C4: 9, 49, 53, 55, 108, 112, 143, 147; P1: 54, 62, 67, 71; P2: 17.

²⁸ Hayashi, askeri gereklilik ilkesini materyal, normatif ve yasal olmak üzere üç ayrı boyutta değerlendirmektedir. Burada verilen tanım materyal boyuttaki tanımdır. Bu farklı boyutların ne anlama geldiği ve diğer tanımların ayrıntılı analizi için bkz.: Nobuo Hayashi, “Contextualizing Military Necessity”, *Emory International Law Review*, 2013, Vol. 27, p.1985.

²⁹ Office of the High Commissioner for Human Rights, *Preliminary Report of The High Commissioner on The Situation of Human Rights in The Syrian Arab Republic*, A/HRC/17/CRP.1, New York, 2011, Para.6, p.4.

³⁰ a.g.y., Para.41-42, p.10. *Shabbiha*, Suriye rejimine bağlı, sivil giyimli, silahlı kişilerden oluşan milis bir güçtür. Çoğunlukla Alevilerden meydana gelmekte olup, bazı çevreler tarafından etnik temizlik yapmakla görevlendirildikleri iddia edilmiştir. Konuyla ilgili bir değerlendirme için bkz.: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2157518/Syria-massacre-The-steroid-mad-Ghost-killers-Assad-power.html#ixzz23AgNOFBL> (Erişim Tarihi: 10.12.2013)

yerleşim bölgesinde tuzak kurularak ateş açılmış, bu olayda 40'tan fazla sivil ölmüştür.³¹ Bu tuzak, hiçbir şekilde taktik veya stratejik açıdan mutlak bir askeri gereklilik taşımamaktadır. Suriye ordusunun bir çatışma sırasında militan güçleri etkisiz duruma getirerek savaşta askeri avantaj sağlayabileceği bir saldırıyı da ifade etmemektedir.

Sayfa/Page | 48

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Suriye Silahlı Kuvvetleri'ne bağlı güçler, rejim karşıtı unsurlara karşı düzenledikleri askeri gerekliliği olmayan saldırılar kapsamında hastaneleri de hedef almışlardır. Hastaneler ve diğer tıbbi tesisler, silahlı çatışma sırasında hedef alınmaları ve vurulmaları kesinlikle yasaklanmış olan yapılarıdır. P2'nin 11. maddesi ile getirilen düzenleme bu konuda son derece açıktır.³²

Suriye güçleri, 12 Ağustos-21 Kasım 2012 tarihleri arasında Halep'teki Dar el-Şifa Hastanesi'ne sekiz defa hava saldırısı düzenlemiş, bu saldırılarda dört sivil ölmüş, üçü hemşire olmak üzere beş hasta yaralanmıştır.³³ Suriye hükümeti olaydan sonra yaptığı açıklamada hastanede isyancıların bulunduğunu iddia etmiş, olay sırasında bölgede bulunan HRW heyetinin hastanede yaptığı görüşmeler de bunu doğrulamış, bazı görgü tanıkları Ağustos ayı sonrasında bir takım direniş liderlerinin hastanede çeşitli vesileler ile toplantı düzenlediğini belirtmişlerdir. Ancak, HRW raporunda de belirtildiği gibi, direnişçilerin Dar-el-Şifa'yı kasıtlı olarak veya şartlar gereği kendileri için bir gizlenme ve toplanma yeri olarak seçmiş olmaları kesinlikle hastanenin hedef alınması ve vurulmasını meşru kılacak bir gerekçe değildir. HRW, bu saldırıyı 'orantısız güç kullanımı' şeklinde yorumlamıştır, ancak saldırı, savaşta taktik avantaj sağlayacak maahiyette bir harekât olmadığı için, askeri gereklilik ve ayırt etme kurallarının da açık ihlalidir. Dar-el-Şifa veya başka bir hastanenin vurulması, Suriye ordusuna çatışmalarda taktik veya stratejik üstünlük sağlayacak bir fiil değildir.

Suriye Silahlı Kuvvetleri'nin düzenlediği saldırılarda hastanelerin dışında sivillerin yaşadığı konutlar da hedef alınmış, çoğu saldırıda içlerinde çocuk ve kadınlar olduğunun bilinmesine rağmen evler basılmış ve ateşe verilmiştir. Cebel el-Zaviye'nin El-Lec köyünde 9 Mart 2012

³¹ a.g.y., Para.44, s.11

³² <http://www.kizilay.org.tr/hukuk/sayfa.php?t=-Ulusal.ve.Uluslararası.Sozlesmeler-CENEVRE.EK.2.PROTOKOL> (Erişim Tarihi: 12.12.2013)

³³ Human Rights Watch, *Death from the Skies: Deliberate and Indiscriminate Air Strikes on Civilians*, New York, April 2013, p.32. Bu saldırı sırasında sözü edilen hastanede gözlemci olan HRW heyeti, hava saldırısını gerçekleştiren savaş uçağının kasıtlı olarak Dar-el-Şifa'yı hedef aldığını belirtmiştir. Gözlemcilerin ifadesine göre, uçak hastaneyi hedef almış ancak bomba 50 metre uzakta olan bir binaya isabet etmiştir.

tarihinde meydana gelen olay bunlardan biridir. Bölgede saha araştırması yapan Amnesty International heyetine verilen tanık ifadesi şu şekildedir:

“9 Mart sabahı saat 7’de askerler evimize geldiler. Ben bebeğim ve eşimin anne-babasıyla birlikteydim. Eşimin nerede olduğunu sordular, bilmediğimi söyleyince kayınvalidemi ve kayınpederimi yakaladılar, bana ‘Oğlunun yandığını görünce kocanın nerede olduğunu söylersin.’ dediler. Yatak odasına bir sıvı döktüler ve odayı ateşe verdiler. Beni ve bebeğimi odadan çıkarıp benim hapishaneye, çocuğumun ise yetimevine götürüleceğini söylediler. Kayınpederimin evini sorup beni önlerine katarak eve kadar yürüttüler, oraya varınca o evi de yaktılar.”³⁴

Cebel el-Zaviye bölgesinde yaşanan bu olay, konutlara yönelik olarak gerçekleştirilen saldırılardan sadece birisidir. Bölgede daha pek çok konut, içlerinde yaşayan ve rejim muhalifi hareketlere mensup olduklarından kuşkulanan erkeklerin bulunduğu şüphesiyle aranmış, aranan kişiler bulunamayınca konutlar ateşe verilmiş, yıkılmış, kullanılmayacak derecede maddi zarar verilmiştir. Bu fiillerden hiçbirisi askeri gereklilik ilkesi ile bağdaşır maahiyette değildir. Suriye ordusuna ait birlikler, geçerliliği son derece tartışmalı bir takım kuşkulardan hareket ederek, rejim karşıtı unsurlara mensup kişilerin bulunuyor olabileceği evlere baskın düzenlemiş ve bu evlere hasar vermişlerdir. Sivillerin yaşadığı konutların, yukarıdaki olaylarda görüldüğü gibi, her tür ahlaki değere ve insani davranış teamülüne aykırı bir şekilde basılması, aranması ve tahrip edilmesi hiçbir gerekçe ile meşru kabul edilemez.

Sonuç olarak, yukarıdaki örnekler kapsamında açıklanmaya çalışılan bu ve benzeri fiillerin, faile askeri açıdan bir avantaj sağlamayacağı muhakkaktır. Bu durumda, Suriye birliklerinin, hangi gerekçe ve kuşku ile hareket ederlerse etsinler, hastaneleri, konutları ve tarihi eserleri tahrip etmek suretiyle çatışmada hiçbir şekilde bir avantaj kazanmadıkları ve askeri gereklilik ilkesini ihlal ettikleri barizdir.

Orantılılık İlkesinin İhlali

Orantılılık, Cenevre Sözleşmeleri’nde doğrudan kullanılmış bir kavram değildir. Ancak orantılılık ilkesinin ihlaliyle suçun nasıl oluşacağı, Cenevre Hukuku kapsamında ve diğer ilgili uluslararası hukuk antlaşmalarında ele alınmıştır. P1’in 51. maddesine göre, ‘kazara sivil yaşam kaybına, sivillerin yaralanmasına, sivil hedeflerin zarar görmesine ya da bunların hepsine neden olması beklenen ve tahmin edilen somut ve

³⁴ Amnesty International, *Deadly Reprisals: Deliberate Killings and Other Abuses by Syria’s Armed Forces*, London, 2012, p.44.

doğrudan askeri avantaj ile ilişkili olacak olan saldırılar' suç kabul edilerek yasaklanmıştır.³⁵ Roma Statüsü de, orantılılık ilkesiyle ilgili düzenlemesini 8. maddesinde yapmıştır. Buna göre, 'tahmin edilen somut ve doğrudan askeri avantajlara kıyasla, aşırı olacak şekilde, sivillerin yaralanmasına veya ölmesine veya sivil nesnelere zarar görmesine yol açacağı ve geniş çapta, uzun vadeli ve ağır bir biçimde doğal çevreye zarar vereceğinin bilincinde olarak saldırı başlatılması' bir savaş suçudur.³⁶ Bu tanımlamalara rağmen, ilkenin kavramsal çerçevesinin daha açık olarak çizilmesi gerektiği yolunda önemli eleştirel görüşler de mevcuttur. Bu görüşlerden birinin sahibi olan Clarke'a göre, ilkenin daha net tanımlanması silahlı çatışma hukukuna farklı açılardan olumlu katkı sağlayabilecektir.³⁷

Suriye ordusunun orantısız güç kullanımına başvurduğunun başlıca kanıtı, saldırılarda Hava Kuvvetleri'ne bağlı uçak ve helikopterlerin etkin ve sürekli olarak görev almış olmasıdır. İç savaş süresince havadan-yere ağır mühimmatların kullanıldığı bu saldırılar kabul edilemeyecek oranda ölüm ve yaralanmaya neden olmuştur. Çatışmalarda hava unsurlarının ağırlıklı olarak kullanılması Ağustos 2012'de Halep'e düzenlenen saldırılarla başlamıştır.³⁸ Suriye Hava Kuvvetleri bu saldırılarda kendine özgü bir takım saldırı yöntemleri ve mühimmatları da geliştirerek sivil halka yönelik havadan-yere nitelikli saldırılar gerçekleştirmeye başlamıştır. Bu kapsamda, saç tabakasından yapılmış metal silindirlerin ve kullanılmış varillerin içine patlayıcı madde ve metal parçaları yerleştirmek suretiyle 'varil bombası' (barrel bomb) adı verilen bir mühimmat yapılmış, bu mühimmat Mi-8/17 tipi Rus yapımı helikopterlere yerleştirilmiş ve belirlenen hedeflere havadan atılmıştır.³⁹ Suriye Hava Kuvvetleri, varil bombası haricinde farklı tip roketlerle de sivil halka saldırılarda bulunarak orantısız güç kullanımının son derece vahim bir örneğini sergilemiştir. Ağustos 2012'de ailesiyle birlikte Türkiye'ye kaçan Pilot Yüzbaşı Ahmet Trad'ın verdiği bilgilere göre, Hava Kuvvetleri helikopterlerine S-5 tipi füzeler ve OFAB tipi güdümsüz bombalar yerleştirmiş, bu silahlar muhalif militan unsurlara karşı düzenlenen hava saldırılarında rutin olarak

³⁵ Cenevre Sözleşmeleri, P1, Madde 51.5(b). Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmaları düzenleyen P2'de orantılılık ilkesi açıkça tanımlanmamışsa da, ilkenin örf-adet hukuku tarafından tüm çatışma türleri için geçerli olduğu kabul edilmektedir.

³⁶ Roma Statüsü, Madde 8.2.(b).iv. Statünün ilgili maddesi ve tamamı için bkz.: <http://untreaty.un.org/cod/icc/statute/romefra.htm> (Erişim Tarihi: 16.12.2013)

³⁷ Clarke, orantılılık ilkesi hakkında bir tür kılavuz doküman oluşturmayı hedeflemiş ve bunu önemli ölçüde başarmıştır. Çalışması için bkz.: Ben Clarke, "Proportionality in Armed Conflicts: A Principle in Need of Clarification", *Journal of International Humanitarian Legal Studies*, 2012, Vol.3, Issue 1, pp.73-123.

³⁸ S. Edward Boxx, "Observations on The Air War in Syria", *Air & Space Power Journal*, March-April 2013, p.153.

³⁹ a.g.e., p.155.

kullanılmıştır.⁴⁰ S-5 füzesi, Rus Hava Kuvvetleri tarafından yer hedeflerine karşı kullanılmak amacıyla geliştirilmiş, yüksek-patlayıcı, parça tesirli bir silahtır. OFAB tipi güdümsüz bombalar ise açık arazide konuşlanmış düşman askeri birliklerine karşı kullanılan bir anti-personel bombası olup, TNT/RDX tipi patlayıcı madde ihtiva etmektedir.⁴¹ Bu mühimmatların neden olduğu sivil zayıt dikkate alındığında, Suriye'de rejime karşı savaşan rejim karşıtı unsurların ve buldukları mevzilerin bu silahlarla vurulmasını orantılı kuvvet kullanımı olarak kabul etmek mümkün gözükmemektedir.

Gereksiz Acıya Sebepiyet Vermeme İlkesinin İhlali

Silahlı çatışma hukukuna göre, gereksiz acıya neden olan savaş araç ya da yöntemlerinin kullanılması yasak olup, bu kural uluslararası ve uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda uygulanabilir bir örf-adet hukuku kuralıdır.⁴² Gereksiz acı kavramının üzerinde mutabık kalınmış bir tanımı bulunmamakta, ancak ilkenin üç temel gereklilik üzerine kurulduğu kabul edilmektedir. Bunlar, askeri personelin uygar toplumların gereksiz acıya neden olabilecek silahları kullanmayacağı; silahlı kuvvetlerin silah kullanımında antlaşma ve teamül hukukuna titizlikle uymaları gerektiği ve gereksiz acıya neden olacak silahları hatalı olarak ve kasti şekilde kullanmamaları gerektiğidir.⁴³ Belirli Konvansiyonel Silahlar Sözleşmesi'nin (Convention on Certain Conventional Weapons) 2. Protokolü'nün 3.3. maddesinde, mayın ve bubi tuzakları ile gereksiz acıya neden olabilecek diğer silahların her türlü koşul altında kullanımının yasaklandığı hükme bağlanmış; Roma Statüsü Madde 8.2.(b).xx'de ise 'gereksiz yaralanmaya veya ıstıraba yol açan veya 121. ve 123. maddelerin hükümlerine uygun olarak bu Statü'ye bir ek şeklinde dâhil edilmesi ve geniş yasaklamaya tabi olması halinde, kendiliğinden ve ayırım yapmadan uluslararası savaş hukuku ihlalleri oluşturan silah, mermi, malzeme veya savaş yöntemleri kullanılması', savaş suçu olarak kabul edilmiştir.⁴⁴

⁴⁰<http://www.nytimes.com/2012/07/15/world/middleeast/syrian-pilots-defection-signals-trouble-for-government.html?pagewanted=all> (Erişim Tarihi: 22.12.2013).

⁴¹ <http://www.armaco.bg/product/aerial-ammunitions-c17/ofab-100-120-pf-p256> (Erişim Tarihi: 22.12.2013).

⁴² Jean-Marie Henckaerts ve Louise Doswald-Beck, *Uluslararası İnsancıl Teamül (Örf-Adet) Hukuku*, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 263.

⁴³ William J. Johnson, Andrew D. Gillman, *Law of Armed Conflict Deskbook*, The Judge Advocate General's Legal Center and School, Charlottesville, 2012, s.151.

⁴⁴ St. Petersburg Bildirisi için bkz.: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/130?OpenDocument> (Erişim Tarihi: 26.12.2013); Belirli Konvansiyonel Silahlar Sözleşmesi 2. Protokolü için bkz.: [http://www.unog.ch/80256EDD006B8954/%28httpAssets%29/7607D6493EAC5819C12571DE005BA57D/\\$file/PROTOCOL+II.pdf](http://www.unog.ch/80256EDD006B8954/%28httpAssets%29/7607D6493EAC5819C12571DE005BA57D/$file/PROTOCOL+II.pdf) (Erişim

Silahlı çatışma hukukuna ait temel kaynaklar ve teamüller incelendiğinde, gereksiz acıya neden olan silahların ve bu silahların yasaklanmalarıyla ilgili kuralların iki ayrı hukuki düzenleme altında incelendiği görülmektedir. Bunlardan birincisi, Lahey Hukuku kapsamındaki 1907 Lahey Sözleşmesi'nin 4 Numaralı Düzenlemesi; ikincisi ise, Cenevre Hukuku kapsamındaki Cenevre Sözleşmeleri'ne ait P1'dir. Lahey Sözleşmeleri kapsamındaki 4 Numaralı Düzenleme'nin 23(e) maddesi gereğince, gereksiz acıya neden olacağı hesaplanan silah, mermi veya materyallerin kullanımı yasaklanmıştır.⁴⁵ Cenevre Sözleşmeleri'nde ise, gereksiz acıya sebebiyet vermeme yasağı, P1'de yer alan 35.1. ve 36. maddeler ile düzenlenmiş bulunmaktadır. 35.1. maddeye göre, herhangi bir silahlı çatışmada tarafların yöntem ve araçları seçme özgürlükleri sınırsız değildir.⁴⁶ 36. madde ise "Yeni bir silahın, savaş aracının ya da yönteminin üzerinde çalışmalar yapılması, geliştirilmesi, elde edilmesi ya da benimsenmesi durumunda, bunların kullanımlarının, bazı durumlarda ya da her koşul altında, bu Protokol ile ya da Akit Devlet için geçerli olan başka bir uluslararası hukuk kuralı ile yasaklanmasına ya da yasaklanmamasına karar vermek bir Akit Devletin sorumluluğu altındadır." demek suretiyle, o gün için gereksiz acıya sebebiyet verme niteliği öngörülemeyen silahların ileride geliştirilip üretilmeleri durumunda bunların da yasaklanabileceğine vurgu yapmıştır.

Suriye'de süregelen iç savaş süresince gereksiz acıya sebebiyet verebileceği için yasaklanmış olan silahların kullanıldığı çeşitli mecralarda dile getirilmiş, bu iddialar uluslararası insan hakları örgütlerinin gözlemcileri tarafından da doğrulanmıştır. Bu saldırılardan biri olarak bilinen 1 Mart 2013 tarihinde yapılan hava bombardımanı sırasında salkım bombası (cluster bomb) kullanıldığı rapor edilmiştir. Halep'te sivil-yoğun bir hedef bölgesine havadan yapılan saldırıda bu tip bir mühimmat kullanılmış, saldırıda aralarında çocukların da bulunduğu bir düzineye yakın sivil hayatını kaybetmiştir.⁴⁷ Amnesty International'a olayla ilgili

Tarihi: 26.12.2013) Bu sözleşme protokolü, 2001 yılından beri uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara da uygulanabilir bir düzenleme olarak kabul edilmektedir. Sözleşme kapsamındaki protokoller ve yasakladıkları silah grupları şunlardır: Protokol 1: Tespit Edilemeyen Parçalar; Protokol 2: Mayın, Bubi Tuzağı ve Diğer Silahlar; Protokol 3: Yangın Silahları; Protokol 4: Körleştiren Laser Silahları.

⁴⁵ Kara Savaşı Kanun ve Örf-Adetleri Hakkında Lahey Sözleşmesi (IV), Md. 23(e). <http://www.icrc.org/ihl.nsf/full/195> (Erişim Tarihi: 26.12.2013)

⁴⁶ Cenevre Sözleşmeleri, P1, Madde 35.1.

⁴⁷ https://www.amnesty.org.uk/news_details.asp?NewsID=20676 (Erişim Tarihi: 02.01.2014) Salkım bombası kullanımı uluslararası hukuk tarafından da suç olarak kabul edilen bir fiildir. Bu kategorideki silah ve mühimmatların üretimi, saklanması, transferi ve kullanımı, 2008 Salkım Cephaneleri Sözleşmesi'nin (Convention on Cluster Munitions) 1.1. maddesi gereğince yasaklanmıştır.

açıklamada bulunan mağdur bir ailenin mensubu, hayatını kaybeden çocuklardan birinin onbir aylık diğerinin ise onsekiz aylık iki bebek olduğunu ifade ederek, bu savaşta çocukların neden öldürüldüğünü anlamadığını belirtmiştir. Salkım bombası, kol ve bacaklarda kopmalar, görme yeteneği kaybı ve muhteviyatlarında bulunan metal parçaları vasıtasıyla patlama anında hedef bölgesinde bulunan insanların iç organlarında ciddi hasar meydana getirmekte, fiziksel olduğu kadar psikolojik travmalara da neden olabilmektedirler. Bu nedenle gereksiz acıya sebebiyet vermeme ilkesinin ihlaline neden olan silahlar kategorisinde değerlendirilmesi yanlış olmayacaktır.⁴⁸

Suriye'de yaşanan iç savaşta hükümet güçlerinin muhalif militan unsurlara karşı kimyasal silah kullandığına yönelik iddialar da uluslararası sivil toplum kuruluşları ve uluslararası medya arasında yaygın olarak seslendirilmiştir. Savaşta kimyasal silah kullanımına dair ilk duyumlar El-Cezire televizyon kanalı tarafından 23 Aralık 2012 tarihinde, Humus yakınlarındaki El-Bayada bölgesinde yedi sivilin zehirli gaz nedeniyle öldüğüne ilişkin resmen doğrulanmamış haberler sayesinde uluslararası topluluğun gündemine yerleşmiştir.⁴⁹ Bu tarihten çok kısa bir süre sonra, bölgedeki askeri hareketler sırasında Suriye Silahlı Kuvvetleri'nin '3-Quinuclidinil benzilat' tipi zehirli maddeyi kullandığı da iddia edilmiştir.⁵⁰ 19 Mart 2013 tarihinde ise rejime bağlı güçlerin Halep'in Han el-Esal ve Şam'ın El-Atebeh bölgelerinde kimyasal savaş başlığı yerleştirilmiş SCUD füzeleri kullandığına ilişkin duyumlar alınmaya başlanmıştır.⁵¹ Doğal olarak, Suriye hükümeti bu iddialardan hiçbirini kabul etmemiş, çatışmalarda hiçbir şekilde kimyasal silah kullanmadığını belirtmiş, bu konuda rejime karşı yöneltilen suçlamaları dikkate almadığını belirten savunmacı bir politik söylem içinde olmuştur. İç savaşta Suriye rejiminin kimyasal silah kullanmış olduğunu doğrulayabilecek olan ve konu hakkında ayrıntılı araştırma yapılmasını gerektirecek ciddiyette duyumlar mevcuttur. Suriye'de rejim muhalifi bir aktivist grup olan Şiddet Dokümantasyon Merkezi'nden (Violations Documentation Center, VDC) yapılan açıklamaya göre, 4 Nisan 2013 tarihinde Şam'ın Cabar bölgesinde

Konvansiyon için bkz.: <http://clusterconvention.org/files/2011/01/Convention-ENG.pdf> (Erişim Tarihi: 02.01.2014).

⁴⁸ Salkım bombalarıyla ilgili ayrıntılı teknik bilgi için bkz.: <http://www.fas.org/man//dod-101/sys/dumb/cluster.htm> (Erişim Tarihi: 02.01.2014).

⁴⁹ <http://blogs.aljazeera.com/topic/syria/gas-used-homs-leaves-seven-people-dead-and-scores-affected-activists-say> (Erişim Tarihi: 11.08.2013)

⁵⁰ <http://www.timesofisrael.com/syrian-rebels-claim-recent-chemical-attack-not-the-first/> (Erişim Tarihi: 09.01.2014).

⁵¹ <http://www.theguardian.com/world/2013/mar/19/syria-rocket-attacks-chemical-weapons> (Erişim Tarihi: 11.01.2014).

ÖSO'na bağlı dört asker zehirli gaza maruz kalmış olabilecekleri şikayetiyle Gota bölgesindeki bir hastaneye kaldırılmış, burada yapılan tetkikler sonucunda kimyasal silahla saldırıya uğradıkları yönünde kesin bir sonuca ulaşamamış ancak askerlerde görülen belirtilerin incelenmesi için hastanenin yeterli donanımına sahip olmadığı da vurgulanmıştır.⁵² VDC tarafından yapılan bu açıklama, daha ileri bir tetkik sonucunda askerlerin kimyasal silaha maruz kalmış olabileceklerine dair bulgulara rastlanabileceğini gösterir niteliktedir.

Hükümet kuvvetlerinin Şam'ın banliyö bölgesi Gota'da bulunan rejim karşıtı güçlere karşı 20 Ağustos 2013 tarihinde zehirli gazla saldırı düzenlemiş olduğu yolundaki haberlerler, bugüne kadar çatışmalar sırasında kimyasal silah kullanıldığına yönelik kuşkuları artıran ve uluslararası topluluk içinde tansiyonu yükselten en ciddi iddialar olarak kayda geçmiştir. İddialara göre, Suriye Silahlı Kuvvetleri, belirtilen yer ve tarihte gerçekleştirdiği saldırıda sarin gazı kullanarak 1.188 kişinin ölümüne neden olmuştur.⁵³ Gota'da gerçekleştirildiği öne sürülen bu saldırı, savaşta kimyasal silah kullanımı konusundaki önemli dönüm noktalarından biridir. Saldırıyla ilgili duyumların ardından Şam yönetimi kimyasal silah kullanımı konusunda araştırma yapmakla görevli Birleşmiş Milletler heyetine ülkeye giriş izni vermiş, heyet saldırının gerçekleşmiş olduğu ileri sürülen yerleşim yörelerinde yaptığı araştırmada topladığı delilleri değerlendirerek bölgede sarin gazı kullanıldığına dair önemli kanıtlar bulmuştur.⁵⁴ Bunun üzerine başta ABD olmak üzere pek çok Batılı ülke, Suriye'deki kimyasal silah saklandığından şüphelenilen tesislere yönelik sınırlı bir hava saldırısı gerçekleştirme fikrini gündeme getirmiş, ancak gerek askeri taktik güçlükler gerekse sözkonusu ülkelerde yeterli parlamenter onay ve kamuoyu desteği sağlanamaması nedenleriyle bu tip

⁵² Violations Documentation Center in Syria, *A Report of The Use of Chemical Weapons in Syria Damascus The Capital, Jobar Neighborhood*, Damascus, April 2013, p.2.

⁵³ <http://setav.org/tr/suriyede-kimyasal-silah-sicili/yorum/7012> (Erişim Tarihi: 11.01.2014) Henüz gerçekliği kanıtlanamayan bu saldırıda ölü sayısı konusunda da kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Fransız sivil toplum kuruluşu MSF'e göre, saldırı sonucunda 3600 kişide nörotoksik semptomlar belirlenmiş, ancak bunlardan sadece 355'i hayatını kaybetmiştir. Saldırıyla ilgili ayrıntılı bir haber-yorum için bkz.: <http://www.msf.org/article/syria-thousands-suffering-neurotoxic-symptoms-treated-hospitals-supported-msf> (Erişim Tarihi: 15.01.2014).

⁵⁴ <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=45701&Cr=Syria&Cr1=#.Uu-AuLTe6d7> (Erişim Tarihi: 15.01.2014). United Nations Mission to Investigate Allegations of the Use of Chemical Weapons in the Syrian Arab Republic, *Report on the Alleged Use of Chemical Weapons in the Ghouta Area of Damascus on 21 August 2013*. New York, 2013. Ake Sellström başkanlığındaki BM heyeti tarafından hazırlanan sözkonusu rapor için bkz.: [http://www.un.org/disarmament/content/slideshow/Secretary General Report of CW Investigation.pdf](http://www.un.org/disarmament/content/slideshow/Secretary%20General%20Report%20of%20CW%20Investigation.pdf) (Erişim Tarihi: 17.01.2014).

bir saldırıya başvurulması sözkonusu olmamıştır. Süreç devam ederken Moskova'nın girişimleri sonucunda, Eylül 2013'te Rusya ile ABD arasında Suriye'deki Kimyasal Silahların Ortadan Kaldırılması Çerçeve Antlaşması imzalanmış; Suriye de, bu süreç dâhilinde onayladığı ve taraf haline geldiği Kimyasal Silahlar Konvansiyonu'nun yürütme ve denetleme kurumu olan Kimyasal Silahları Yasaklama Kurumu'na (Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons, OPCW) sahip olduğu kimyasal silah stoğunun listesini sunmuştur.⁵⁵ BM Güvenlik Konseyi ise 27 Eylülde, Suriye'deki kimyasal silah stoklarının 30 Haziran 2014 tarihine kadar tamamen yok edilmesini öngören 2118 Sayılı Kararı kabul etmiş, 6 Ekimde sözkonusu silahların ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar fiilen başlamıştır.⁵⁶

Kimyasal silahların üretilmesi, stoklanması ve kullanılmasının uluslararası hukuk tarafından suç olarak kabul edildiği ve yasaklandığı açıkça bilinen bir gerçektir. 1925 tarihli Cenevre Protokolü bu tip silahların kullanımını yasaklayan ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra hayata geçirilen en önemli antlaşmalardan birisi olup, Suriye tarafından da imzalanmıştır.⁵⁷ Kimyasal silah kullanımını yasaklayan ikinci ve en önemli antlaşma ise 1993 tarihli Kimyasal Silahlar Konvansiyonu'dur. Konvansiyon'un 1. maddesine göre, antlaşmaya taraf olan ülkelerin kimyasal silahları geliştirmeleri, üretmeleri, stoklamaları, transfer etmeleri ve askeri harekâtlarda kullanmaları yasaklanmıştır.⁵⁸ Suriye, yukarıda belirtildiği gibi, Gota saldırısının ardından bu Konvansiyon'a da üye olmuştur. Hükümet güçlerinin çatışmalar sırasında bu tip mühimmatlara başvurduğunun saptanması halinde, bu fiilin açık bir silahlı çatışma hukuku ihlali olarak yorumlanacağı muhakkaktır.

İnsani Davranış İlkesinin İhlali

İnsani davranış, genelde silahlı çatışma hukuku dahilinde bağımsız bir ilke olarak değerlendirilmese de, Cenevre Sözleşmeleri ve ilgili literatür

⁵⁵ <http://www.reuters.com/article/2013/09/21/us-syria-crisis-idUSBRE98K08H20130921>. (Erişim Tarihi: 21.01.2014); Kimyasal Silahların Ortadan Kaldırılması Çerçeve Antlaşması için bkz.: <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2013/09/214247.htm> (Erişim Tarihi: 29.01.2014).

⁵⁶ <http://www.reuters.com/article/2013/10/07/us-syria-crisis-experts-idUSBRE99508920131007> Güvenlik Konseyi 2118 Sayılı Kararı için bkz.: <http://www.un.org/News/Press/docs/2013/sc11135.doc.htm> (Erişim Tarihi: 29.10.2013).

⁵⁷ http://www.un.org/disarmament/WMD/Bio/pdf/Status_Protocol.pdf (Erişim Tarihi: 29.01.2014).

⁵⁸ Kimyasal Silahlar Konvansiyonu, Madde 1.1. (a), (b), (c), (d). Konvansiyonun ilgili maddesi ve tamamı için bkz.: <http://www.opcw.org/chemical-weapons-convention/download-the-cwc/> (Erişim Tarihi: 29.01.2014).

incelendiğinde temel bir norm oluşturduğu açıktır. İnsani davranış ilkesi anlam ve muhteviyat açılarından oldukça geniş bir kapsama sahip olmakla birlikte, bu araştırmanın konusuyla ilgili başlıca iki temel hakkın ve bunların ihlallerine bağlı olarak işlenmiş olabilecek iki temel suçun varlığından söz edilebilir. Bunlardan birincisi, özgürlükten mahrum bırakma ve makul sürede yargılanma hakkının ihlali; ikincisi ise işkence ve kötü davranıştır.

Özgürlükten keyfi olarak mahrum bırakmak ülkelerin iç hukuk düzenlemelerinde, silahlı çatışma hukukunda ve uluslararası insan hakları hukukunda yasaklanmış bir fiildir ve doğrudan bir temel ilke ihlali olarak yorumlanmaktadır. Ülkelerin iç hukuku bu araştırmanın kapsamına girmediği için burada sözkonusu düzenlemelere ait örnekler yer verilmeyecektir. Ancak uluslararası insan hakları hukuku ve silahlı çatışma hukukundaki düzenlemelere dair bir hatırlatmada bulunmak bu aşamada yararlı gözükmemektedir. Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, UMSHS (International Covenant on Civil and Political Rights, ICCPR) “Herkes kişi özgürlüğü ve kişi güvenliği hakkına sahiptir. Hiç kimse keyfi olarak gözaltına alınamaz veya tutulamaz. Hiç kimse hukukun öngördüğü sebepler ve usuller dışında özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.” demek suretiyle keyfi tutuklama ve alıkoymayı suç olarak kabul etmiştir.⁵⁹ Cenevre Hukuku ise, kimlerin hangi şartlarda alıkoymaya ilişkin çeşitli hükümlere sahiptir. Sözleşme, silahlı çatışmalar sırasında alıkoymayı sınırsız, mutlak bir hak şeklinde değil, istisnaları olan bir kaideler bütünü şeklinde ele almıştır. Buna göre, C1 ve C2, karadaki ve denizdeki sivil ve dini personelin alıkoymasına sınırlılıklar getirmekte; C3, savaş esirlerinin enterne edilmesini (bir kamp içinde herhangi bir cezai müeyyide kapsamında tutuklanmaksızın alıkoymasını) düzenlemekte; C4 ise, sivilin sadece bu kişileri elinde tutan gücün kendi güvenliği açısından mutlak surette zorunlu olması veya işgal altındaki topraklarda buyurucu güvenlik gerekçeleri olması halinde alıkoymabileceklerini belirtmektedir.⁶⁰

Benzer şekilde, işkence de uluslararası antlaşmalarda açıkça bir suç olarak tanımlanmış ve yasaklanmıştır. İşkenceye Karşı BM Sözleşmesi’nde (The Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, CAT) işkence şu şekilde tanımlanmıştır: “Bir

⁵⁹ UMSHS, Madde 9.1-2. UMSHS’nin ilgili maddesi ve tamamı için bkz.:

<http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm> (Erişim Tarihi: 30.01.2014)

⁶⁰ Karadaki ve denizdeki sivil ve dini personelin gözaltına alınması veya alıkoymasındaki sınırlılıklar için bkz.: C1: Madde 28, 30, 32. C2: Madde 36, 37. Savaş esirlerinin enterne edilmesi hakkındaki düzenlemeler için bkz.: C3: Madde 21, 90, 95, 103, 109, 118. Sivillerin alıkoymaları hakkındaki düzenlemeler için bkz.: C4: Madde 47, 78.

şahsa veya bir üçüncü şahsa, bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle, cezalandırmak amacıyla bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayırım gözeten herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakatiyle uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ızdırıp veren bir fiil.”⁶¹ Cenevre Sözleşmeleri’ni oluşturan dört antlaşma ve ek protokollerde işkencenin bir suç olduğu ve yasaklandığı açıkça belirtilmiştir.⁶²

Suriye hükümetinin BM komisyonuna verdiği resmi bilgilere göre, iç savaş sırasında alıkoyulan kişi sayısı 2.289’dur.⁶³ Ancak, aşağıdaki örnek vakalarda görüleceği üzere, bu kişilerden hemen hiçbiri neden alıkoyulduğunu öğrenememiş, hakim karşısına çıkarılmamış, dahası alıkoyuldukları süre boyunca ağır şekilde işkence görmüşlerdir. BM komisyonun görüşme yaptığı 22 sivil erkek neden tutuklandıkları kendilerine açıklanmadan keyfi olarak alıkoyulduklarını belirterek, bu süre içinde aileleri ile görüştürülmeden gözaltında tutulduklarını, salıverilmeleri için rüşvet vermeye zorlandıklarını ve kendilerine ancak diğer muhalif unsurlar hakkında bilgi vermeleri halinde serbest bırakılacaklarının söylendiğini iddia etmişlerdir.⁶⁴

HRW’nun raporuna göre, 2011 yılı Mart ve Eylül ayları arasında Lazkiye yakınlarındaki El-Ramel ile Humus’taki Bab Seba, Bab Amro ve Bayyada bölgelerinde çeşitli askeri harekâtlar düzenlenmiş, bu süre içinde 20.000’den fazla kişi gözaltına alınmıştır.⁶⁵ Daha sonra salıverilen kişilerin ifadelerine göre, alıkoyulanlar sopa ve örgülü kablolar ile darp edilmiş, metalden ve ağaçtan yapılmış askılara bağlanmış, cop kullanmak suretiyle cinsel şiddete maruz bırakılmış, vücutlarına elektrik şoku verilmiş, işkence yapanların ayakkabılarını öpmeye zorlanarak “Başer Esad’ın onların Allah’ı olduğu”nu kabul etmeleri istenmiştir.⁶⁶ Fiziki güç kullanımıyla birlikte yürütülen bu dini ve siyasi dikte, aslında Baas rejimi içindeki siyasi

⁶¹ İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, Kısım 1, Madde 1. Sözleşme için bkz.: <http://www2.ohchr.org/english/law/cat.htm> (Erişim Tarihi: 02.02.2014).

⁶² İşkencenin suç olarak tanımlandığı ve yasaklandığı maddeler için bkz.: C1: Madde 3.1(a); Madde 12, para.2; Madde 50, para.2; C2: Madde 3.1(a); Madde 12, para.12; Madde 51; C3: Madde 3.1(a); Madde 17, para.4; Madde 87, para.3; Madde 130; C4: Madde 3.1(a); Madde 32; Madde 147; P1: Madde 75.2(a)ii; P2: Madde 4.2(a).

⁶³ *Report of The Independent International Commission*, Para.71, p.13.

⁶⁴ a.g.y., Para.68, p.13.

⁶⁵ Human Rights Watch, *Country Summary*, New York, January 2012 p.2. Bültenin tamamı için bkz.: http://www.hrw.org/sites/default/files/related_material/syria_2012.pdf (Erişim Tarihi: 02.02.2014).

⁶⁶ a.g.y., p.3.

çürümenin işaretidir. İstihbarat görevlileri ve ordu mensuplarının, bu sözleriyle, rejimin liderini sözde-kutsal bir muktedir olarak göstermeye çalıştıkları, bu yolla da muhalifleri sindirme ve onların gözünde bir tür siyasi meşruiyet tesis etme gayreti içinde oldukları açıktır.

Sayfa/Page | 58

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Alıkoyulanların gözaltında tutuldukları süre içinde buldukları hücreler de uluslararası hukuk tarafından belirlenen standartlarda değildir. Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi tarafından belirlenen standartlara göre, alıkoyulanların tutulacakları hücrelerin tümü, makul sayıda insanın barınmasına olanak verecek ölçüde olmalı ve gün ışığına sahip bulunmalıdır. Bu standartlara göre, tek bir kişinin sadece birkaç saat için alıkoyulacağı bir hücrenin yüzölçümünün 7 metrekare olması, duvarları arasında 2 metre mesafe bulunması, döşeme-tavan arasındaki yüksekliğin 2.5 metre olması gerekmektedir.⁶⁷ Salıverildikten sonra ifadelerine başvuru alan kişilerin iddia ettiklerine göre ise, Suriye istihbaratına ait çeşitli departmanlar tarafından gözaltına alınan kişilerin sayıları göz önüne alındığında, tutuldukları hücrelerin bu fiziki standartların çok altında olduğu ortaya çıkmaktadır. Şam'daki 219. Askeri İstihbarat Şubesi'nin hücreleri 4 x 5 metrelik (20 m²) bir alana sahiptir, ancak bu hücrelerde 70'e yakın kişinin alıkoyulduğu bilinmektedir.⁶⁸ Dahası, alıkoyulanlar bu hücrelerde CAT'de belirtildiği gibi birkaç saatlik kısa bir süre için değil, ne zaman sona ereceği belirsiz bir süre boyunca tutulmuşlar ve muhtemelen bir bölümü hala bu hücrelerde tutulmaktadır.

İşkencenin sistematik ve yaygın olarak yapıldığı 2014 Ocak ayında uluslararası medyada yer alan fotoğraflarla bir kere daha gündeme gelmiştir. Britanyalı hukukçular Desmond de Silva, Geoffrey Nice, David M. Crane ve beraberindeki forensik uzmanları tarafından Carter-Ruck hukuk firması adına yapılan araştırma sonucunda, Mart 2011 ile Ağustos 2013 tarihleri arasında yaklaşık 11.000 kişinin işkence sonucu hayatını kaybettiği fotoğraflarla ispatlanmıştır.⁶⁹ Uzmanların medyaya servis

⁶⁷ The European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, *The CPT Standards, "Substantive" Sections of The CPT's' General Reports, I. Police Custody*, Article 43, Bruxelles, 2006, p.8.

⁶⁸ Human Rights Watch, *Torture Archipelago: Arbitrary Arrests, Torture, and Enforced Disappearances in Syria's Underground Prisons Since March 2011*, New York, 3 July 2012, p.15.

⁶⁹ Bu makalenin yazıldığı tarihte fotoğrafların gerçekliği hakkında tartışmalar sürmekte, ancak konuyla ilgili herhangi bir sahtecilik olduğu yönünde ciddi şüphe uyandıracak önemli bir kanıt da bulunmamaktadır. İşkence fotoğraflarıyla ilgili haber için bkz.: <http://www.theguardian.com/world/2014/jan/20/evidence-industrial-scale-killing-syria-war-crimes> (Erişim Tarihi: 02.02.2014). Carter-Ruck raporu için bkz.: <http://static.guim.co.uk/ni/1390226674736/syria-report-execution-tort.pdf> (Erişim Tarihi: 10.02.2014).

ettikleri fotoğraflar, kimliği gizli tutulan eski bir polis memuru tarafından devlet arşivlerinden alınarak taşınabilir bellekler üzerine kaydedilmiş, Suriye Ulusal Hareketi içindeki bir bağlantı aracılığıyla da Carter-Ruck ekibine ulaştırılmıştır. Fotoğraflar cesetler üzerindeki işkence izlerini açıkça gösteren önemli birer kanıt niteliğindedirler. Bununla birlikte, ABD'nin uluslararası topluluktan iki ay önce fotoğrafların varlığından haberdar olmasına rağmen herhangi bir hukuki girişimde bulunmaması ve fotoğrafların Cenevre-2 konferansında ortaya çıkarılması, büyük devletlerin Suriye iç savaşı konusunda uluslararası hukuku devreye sokma konusunda ne derecede samimi olduklarını gösteren düşündürücü bir ayrıntıdır.⁷⁰

Sonuç

Suriye'de süregelen iç savaşın uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma eşiğine ulaştığı, uluslararası hukuk çevrelerinde uzun süreden beri kabul gören bir gerçektir. Bu nedenle, çatışmalarda uygulanması gereken yasal düzenlemenin silahlı çatışma hukuku ve uluslararası insan hakları hukuku olduğu da muhakkaktır. Bu makale boyunca incelenen örnek vakaların gösterdiği üzere, Suriye Silahlı Kuvvetleri ve istihbarat topluluğu, iç savaş sırasında silahlı çatışma hukukunun temel ilkelerini ihlal etmişlerdir. İşlenen suçların ciddiyeti ve bu suçlar neticesinde meydana gelen yüksek can kaybı ve yaşanan hukuki mağduriyetler göz önüne alındığında, Baas rejiminin muhalif unsurlara karşı gerçekleştirdiği eylemler 'savaş suçu' ve 'insanlığa karşı suç' olarak tanımlanabilir.

Bu çalışmanın amacı, Suriye'de hüküm süren uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmada, silahlı çatışma hukuku ilke ve kurallarının gerçekten ihlal edilip edilmediğini bulmaktır. Yukarıda yapılan vaka incelemeleri sonucunda bu ilke ve kuralların açıkça çiğnendiği görülmüştür. Suriye ordu ve istihbarat kuruluşları, uyguladıkları hukuksuz fiiler neticesinde, ayırt etme, askeri gereklilik, orantılılık, gereksiz acıya sebebiyet vermeme ve insani davranış ilkelerini ve bu ilkelerin düzenlendiği Cenevre Sözleşmeleri'ni kuşkuya mahal vermeyecek şekilde ihlal etmiştir. Uluslararası topluluk içindeki hukuk mercileri, savaş bölgesinde faaliyet gösteren hükümet-dışı kuruluşların da yardımıyla, bu hukuksuzluklar hakkında ivedilikle soruşturma başlatmalı, sorumluları mutlak surette cezalandırmanın yollarını aramalıdır. Silahlı çatışma

⁷⁰ İlgili haber için bkz.: http://www.nytimes.com/2014/01/23/world/middleeast/photo-archive-linked-to-torture-seems-unlikely-to-alter-us-policy-on-syria.html?ref=world&utm_source=Sailthru&utm_medium=email&utm_term=*Situation%20Report&utm_campaign=SITREP%20JAN%2023%202014&r=0 (Erişim Tarihi: 14.02.2014).

hukuku, insan hakları hukukuyla birlikte, Suriye savaşındaki mağduriyetlerin giderilmesi için başvurulabilecek asli yasal düzenlemelere sahiptir. Devletler, devlet-dışı aktörler, hükümetlerarası kurumlar ve hükümet-dışı kuruluşlara düşen, ülkede yaşanan trajedinin, en azından bu boyutta tekrarlanmaması adına, Cenevre Hukuku'nun gereklerini yerine getirmektedir.

Sayfa/Page | 60

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

KAYNAKÇA

Makale ve Kitaplar:

BOXX, S. Edward, "Observations on The Air War in Syria", *Air & Space Power Journal*, March-April 2013.

CASSASE, Antonio, *International Criminal Law*, Oxford University Press, Oxford, 2003.

CLARKE, Ben, "Proportionality in Armed Conflicts: A Principle in Need of Clarification", *Journal of International Humanitarian Legal Studies*, 2012, Vol.3, Issue 1.

HAYASHI, Nobuo, "Contextualizing Military Necessity", *Emory International Law Review*, 2013, Vol. 27.

HENCKAERTS, Jean-Marie, DOSWALD-BECK, Louise, *Uluslararası İnsancıl Teamül (Örf-Adet) Hukuku*, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2005.

HOLLIDAY, Joseph, "Syria's Maturing Insurgency", *Middle East Security Report*, June 2012.

JOHNSON, William J., D. GILLMAN, Andrew, *Law of Armed Conflict Deskbook*, The Judge Advocate General's Legal Center and School, Charlottesville, 2012.

SOLIS, Gary D., *Law Of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*, Cambridge University Press, New York, 2010.

TAŞDEMİR, Fatma, *Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar Hukuku*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009.

TEZCAN, Durmuş, RUHAN ERDEM, Mustafa, ÖNOK, Murat, *Uluslararası Ceza Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006.

Raporlar

Amnesty International, *Deadly Reprisals: Deliberate Killings and Other Abuses by Syria's Armed Forces*, London, 2012.

Human Rights Watch, *Country Summary*, New York, January 2012.

Human Rights Watch, *Death from the Skies: Deliberate and Indiscriminate Air Strikes on Civilians*, New York, April 2013.

Human Rights Watch, *Torture Archipelago: Arbitrary Arrests, Torture, and Enforced Disappearances in Syria's Underground Prisons Since March 2011*, New York, 3 July 2012.

ICRC, *Annual Report*, Geneva, 2012.

ICRC, *Violence and The Use of Force*, Geneva, 2008.

Megan Price, Jeff Klingner, Anas Qtiesh, Patrick Ball, *Updated Statistical Analysis of Documentation of Killings in The Syrian Arab Republic*, Office of the UN High Commissioner for Human Rights, New York, 13 July 2013.

Noman Benotman, Roisin Blake, *'Jabhat al-Nusra', A Strategic Briefing*, Quilliam Foundation Report, London, 8 January 2013.

Office of the High Commissioner for Human Rights, *Preliminary Report of The High Commissioner on The Situation of Human Rights in The Syrian Arab Republic*, A/HRC/17/CRP.1, New York, 2011.

Office of the High Commissioner for Human Rights, *Report of The Independent International Commission of Inquiry on The Syrian Arab Republic*, A/HRC/22/59, New York, 5 February 2013.

UN Human Rights Council, *Report of The Independent International Commission of Inquiry on The Syrian Arab Republic*, A/HRC/S-17/2/Add.1, New York, 23 November 2011.

UN Human Rights Council, *Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic*, A/HRC/21/50, New York, 16 August 2012.

United Nations Mission to Investigate Allegations of the Use of Chemical Weapons in the Syrian Arab Republic, **Report on the Alleged Use of Chemical Weapons in the Ghouta Area of Damascus on 21 August 2013**. New York, 2014.

Sayfa/Page | 62

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Violations Documentation Center in Syria, **A Report of The Use of Chemical Weapons in Syria Damascus The Capital, Jobar Neighborhood**, Damascus, April 2013.

Uluslararası Antlaşmalar, Mahkeme ve BM Güvenlik Konseyi Kararları:

Belirli Konvansiyonel Silahlar Sözleşmesi 2. Protokolü

Cenevre Sözleşmeleri

Güvenlik Konseyi 2118 Sayılı Kararı

İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi

Kara Savaşı Kanun ve Örf-Adetleri Hakkında Lahey Sözleşmesi

Kimyasal Silahların Ortadan Kaldırılması Çerçeve Antlaşması

Prosecutor v. Tadic, Case No. IT-94-1-T, Decision on Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction

Roma Statüsü

Salkım Cephaneleri Sözleşmesi

The European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, The CPT Standards, "Substantive" Sections of The CPT's' General Reports, I. Police Custody

Uluslararası Adalet Divanı Nükleer Silahların Kullanımı ve Tehdidinin Yasallığı Tavsiye Kararı

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi

Elektronik Kaynaklar

<http://blogs.aljazeera.com/topic/syria/gas-used-homs-leaves-seven-people-dead-and-scores-affected-activists-say>

<http://clusterconvention.org/files/2011/01/Convention-ENG.pdf>

<http://en.alalam.ir/news/1554107>

<http://setav.org/tr/suriyede-kimyasal-silah-sicili/yorum/7012>

<http://static.guim.co.uk/ni/1390226674736/syria-report-execution-tort.pdf>

<http://untreaty.un.org/cod/icc/statute/romefra.htm>

<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/01/al-qaeda-group-says-lebanese-shia-are-targets-201412643312606443.html>

<http://www.armaco.bg/product/aerial-ammunitions-c17/ofab-100-120-pf-p256>

<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-18849362>

<http://www.dailymail.co.uk/news/article-2157518/Syria-massacre-The-steroid-mad-Ghost-killers-Assad-power.html#ixzz23AgNOfBL>

<http://www.fas.org/man//dod-101/sys/dumb/cluster.htm>

<http://www.hrw.org/news/2013/04/26/syria-new-air-missile-strikes-kill-civilians>

http://www.hrw.org/sites/default/files/related_material/syria_2012.pdf

http://www.huffingtonpost.com/2012/12/08/syria-rebels-military-council_n_2263256.html

<http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7495.pdf>

<http://www.icrc.org/eng/war-and-law/treaties-customary-law/geneva-conventions/index.jsp>

<http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/130?OpenDocument>

<http://www.icrc.org/ihl.nsf/full/195>

<http://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-ts70507JT2-e.pdf>

<http://www.kizilay.org.tr/hukuk/sayfa.php?t=-Ulusal.ve.Uluslararası.Sozlesmeler-CENEVRE.EK.2.PROTOKOL>

<http://www.nytimes.com/2012/07/15/world/middleeast/syrian-pilots-defection-signals-trouble-for-government.html?pagewanted=all>

http://www.nytimes.com/2014/01/23/world/middleeast/photo-archive-linked-to-torture-seems-unlikely-to-alter-us-policy-on-syria.html?ref=world&utm_source=Sailthru&utm_medium=email&utm_term=*Situation%20Report&utm_campaign=SITREP%20JAN%2023%202014&r=0

<http://www.opcw.org/chemical-weapons-convention/download-the-cwc/>

<http://www.reuters.com/article/2013/09/21/us-syria-crisis-idUSBRE98K08H20130921>.

<http://www.reuters.com/article/2013/10/07/us-syria-crisis-experts-idUSBRE99508920131007>

<http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2013/09/214247.htm>.

<http://www.theguardian.com/world/2013/mar/19/syria-rocket-attacks-chemical-weapons>

<http://www.theguardian.com/world/2014/jan/20/evidence-industrial-scale-killing-syria-war-crimes>

<http://www.timesofisrael.com/syrian-rebels-claim-recent-chemical-attack-not-the-first/>

<http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=45701&Cr=Syria&Cr1=#.Uu-AuLTe6d7>

http://www.un.org/disarmament/content/slideshow/Secretary_General_Report_of_CW_Investigation.pdf

http://www.un.org/disarmament/WMD/Bio/pdf/Status_Protocol.pdf

<http://www.un.org/News/Press/docs/2013/sc11135.doc.htm>

[http://www.unog.ch/80256EDD006B8954/%28httpAssets%29/7607D6493EAC5819C12571DE005BA57D/\\$file/PROTOCOL+II.pdf](http://www.unog.ch/80256EDD006B8954/%28httpAssets%29/7607D6493EAC5819C12571DE005BA57D/$file/PROTOCOL+II.pdf)

<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/al-qaeda-in-syria-a-closer-look-at-isis-part-i>

<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/al-qaeda-in-syria-a-closer-look-at-isis-part-i>

<http://www2.ohchr.org/english/law/cat.htm>

<http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>

https://www.amnesty.org.uk/news_details.asp?NewsID=20676